

Protokół
XVIII posiedzenia Polsko - Ukraińskiej Komisji Ekspertów
do spraw doskonalenia treści podręczników szkolnych historii i geografii
Czerniowce, 29 września-1 października 2015 r.

Na podstawie Porozumienia między Ministrem Edukacji Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej a Ministerstwem Oświaty i Nauki Ukrainy o współpracy w dziedzinie oświaty, w dniach 29 września - 1 października 2015 r. odbyło się w Czerniowcach XVIII posiedzenie Polsko-Ukraińskiej Komisji Ekspertów ds. doskonalenia treści podręczników szkolnych historii i geografii. Obrady prowadzone były w siedzibie Rektoratu Uniwersytetu Narodowego Ukrainy w Czerniowcach, którego władze udzieliły znaczącej pomocy organizacyjnej, technicznej i merytorycznej w przeprowadzeniu spotkania.

W posiedzeniu udział wzięli:

ze strony polskiej:

1. prof. dr hab. Włodzimierz Mędrzecki - przewodniczący,
2. prof. Uniwersytetu Łódzkiego, dr hab. Marek Barwiński - członek komisji,
3. prof. ISP PAN dr hab. Grzegorz Motyka - członek komisji,
4. dr Piotr Kroll - członek komisji,
5. dr hab. Karol Sanojca - członek komisji,
6. Małgorzata Skórka - reprezentant Ministerstwa Edukacji Narodowej.

ze strony ukraińskiej:

1. prof. dr hab. Stanisław Kulczycki – przewodniczący,
2. dr hab. Ihor Gyrych – członek komisji,
3. Natalia Bieskowa – członek komisji,
4. Raisa Jewtuszenko – członek komisji,
5. dr Ihor Szczupak – członek komisji,
6. prof. dr hab. Polina Werbycka – członek komisji.

Porządek obrad:

1. Otwarcie obrad.
2. Referaty, dyskusja plenarna i wnioski ogólne.
3. Analiza treści polskich i ukraińskich podręczników geografii i historii.

4. Ustalenia końcowe: treść protokołu, termin, miejsce i tematyka kolejnego posiedzenia komisji.

Ad 1.

Posiedzenie rozpoczęło uczczenie minutą ciszy pamięci ofiar wojny o niepodległość i integralność Ukrainy.

Wystąpienia powitalne wygłosili reprezentantka Stepan Melnychuk Rektor Ukraińskiego Uniwersytetu Narodowego w Czerniowcach, przedstawicielka Ambasady Rzeczypospolitej Polskiej w Kijowie, Natalia Bieskowa – przedstawicielka Ministerstwa Oświaty i Nauki Ukrainy, prof. Ołeksandr Dobrzanskyj – Dziekan Wydziału Historii, Politologii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu w Czerniowcach, prof. Stanisław Kulczycki, współprzewodniczący ze strony ukraińskiej oraz prof. dr hab. Włodzimierz Mędrzecki, współprzewodniczący ze strony polskiej.

Ad 2

W części ogólnej posiedzenia Komisji wzięli udział uczestnicy Ogólnoukraińskiego Seminarium Nauczycieli Historii oraz XII Międzynarodowego Konkursu Prac Uczniów, Studentów i Pedagogów „Lekcje o wojnie i Holokauście – Lekcje tolerancji”.

Przedstawili referaty prof. Włodzimierz Mędrzecki „Wielokulturowość i współistnienie kultur w historii Polski”, prof. Polina Werbycka „Wielokulturowość w historii i współczesności Ukrainy, Natalia Bieskowa „Wielokulturowość w wymiarze państwowym i regionalnym – aspekt geograficzny” oraz prof. Marek Barwiński „Wielokulturowość jako temat badań współczesnych nauk geograficznych oraz edukacji geograficznej”

Po przedstawieniu referatów odbyła się dyskusja, w wyniku której Komisja postanowiła rekomendować:

1. W interpretacji dziedzictwa historycznego i kulturowego Rzeczypospolitej szlacheckiej podkreślanie, że stanowi ono wspólny dorobek wszystkich narodów i grup społeczno-kulturowych. Zawiera on cenne wartości, które w sposób partnerski i niezależny mogą wykorzystywać wszystkie narody, które wchodziły w skład Rzeczypospolitej. Takie podejście pozwoli nie tylko lepiej zrozumieć kulturę polską i ukraińską, ale i odnaleźć wspólne korzenie wielu aspektów współczesnego kształtu naszych tożsamości. W Rzeczypospolitej Obojga

Narodów dochodziło do styku i wymiany kultur zachodnio- i wschodnioeuropejskich. W wyniku tego Ukraina wytworzyła niepowtarzalną kulturę wzbogacając rodzime podłoże elementami kultury i cywilizacji zachodnioeuropejskich.

2. Autorzy podręczników i pomocy szkolnych powinni w większym, niż dotychczas stopniu, podkreślić rolę kultury w budowie tożsamości narodowej, a także rolę kultury w kształtowaniu stosunków między narodami.

3. Podkreślać zróżnicowane elementy tworzące współczesny wymiar kultur narodowych. Wskazywać udział reprezentantów rozmaitych środowisk i narodów w tworzeniu konkretnych kultur narodowych (np. architektów włoskich w tworzeniu krajobrazu kulturowego Polski, Litwy czy Ukrainy).

4. W polsko-ukraińskich inicjatywach oświatowych szerzej uwzględniać problematykę kultury (np. organizować warsztaty poświęcone porównawczej, interdyscyplinarnej analizie twórczości polskich i ukraińskich literatów w XIX w. (np. Tarasa Szewczenki i Juliusza Słowackiego, lub wspólne zwiedzanie zabytków architektury w Polsce i na Ukrainie)

5. Przy omawianiu problematyki stosunków kulturalnych we współczesnym świecie należy podkreślać, że współistnienie kultur i kontakty międzykulturowe są i będą integralnym elementem rzeczywistości każdego państwa. Standardem polityki kulturalnej współczesnego państwa powinno być poszanowanie odrębności przedstawicieli różnych kultur, narodów i etnosów, ale jednocześnie konieczności budowania i wypracowywania wspólnej płaszczyzny kulturowej umożliwiającej harmonijne współzycie w ramach jednego organizmu państwowego. Należy przeciwdziałać formowaniu się gett etnicznych i kulturowych oraz nadmiernemu uprzywilejowaniu jakichkolwiek grup obywateli.

Ad 3.

Strona ukraińska przedstawiła opinie dotyczące następujących polskich podręczników do historii:

„Historia i społeczeństwo 6. Multipodręcznik dla klasy szóstej szkoły podstawowej”, Tomasz Małkowski, Gdańskie Wydawnictwo Oświatowe.

„Historia. Podręcznik dla gimnazjum. Klasa III. Wydanie zmienione”, Jacek Chachaj, Janusz Drob, Nowa Era.

„Historia III. Multipodręcznik dla klasy III gimnazjum”, Tomasz Małkowski, Jacek Rzeźniowiecki, Gdańskie Wydawnictwo Oświatowe

„Wiedza o społeczeństwie. Podręcznik. Gimnazjum. Klasy 1-3”, Piotr Krzesicki, Piotr Kur, Małgorzata Poręba, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne Sp. z o.o.

„Planeta Nowa. Podręcznik do geografii dla klasy pierwszej gimnazjum, cz.1”, Roman Malarz, Nowa Era.

„Planeta Nowa. Podręcznik do geografii dla klasy drugiej gimnazjum, cz. 2”, Dawid Szczypiński, Mirosław Wójtowicz, Nowa Era.

„Historia. Zakres podstawowy. Podręcznik dla szkół ponadgimnazjalnych”, Bogumiła Burda, Bohdan Halczak, Roman Maciej Józefiak, Anna Roszak, Małgorzata Szymczak, Wydawnictwo Pedagogiczne OPERON

„Poznać przeszłość, zrozumieć dziś. Dzieje najnowsze 1918-2006”, Maciej Przybyliński, Lech Moryksiewicz, Maria Pacholska, Wydawnictwo Piotra Marciszuka „Stentor

„Poznać przeszłość. Europa i świat. Podręcznik do historii i społeczeństwa dla liceum ogólnokształcącego i technikum”, Karol Kłodziński, Tomasz Krzemiński, Nowa Era Spółka z o.o.

Na podstawie szczegółowej analizy i dyskusji sformułowano następujące uwagi ogólne: polskie podręczniki stanowią dobry przykład możliwości łączenia w jednej narracji wykładu historii powszechnej i narodowej. Powinny inspirować ukraińskich autorów podręczników do tworzenia takich integralnych podręczników.

W polskich podręcznikach kładzie się nacisk na polityczny kurs historii Polski XIX-XX w. Główną ich osią jest walka o niezależność; odbudowa polskiej państwowości w dobie Napoleona, powstania 1863 r., odbudowa polskiego państwa w końcu I wojny światowej. Wedle podobnej zasady powinno się konstruować podręczniki ukraińskie, omawiając proces narodotwórczy od czasów Towarzystwa Cyryla i Metodego do powstania Ukraińskiej Republiki Ludowej i Zachodnio-Ukraińskiej Republiki Ludowej oraz wojny o niepodległość 1917-1921.

Polskie podręczniki mogą być inspiracją dla ukraińskich autorów, jako źródło rozwiązań metodycznych oraz wykorzystania ikonografii w procesie dydaktycznym. W podręcznikach ukraińskich należy unikać wykorzystywania ilustracji jedynie w celach wypełnienia miejsca. Należy dążyć do tego, by każdy obraz niósł istotne przesłanie oraz był wykorzystany w procesie dydaktycznym.

Polskie podręczniki pokazują możliwości prezentacji tolerancyjnej postawy w stosunku do „innych”, unikania negatywnych stereotypów społecznych. Ukraińscy autorzy mogą prezentować polsko-ukraińskie stosunki w XIX i XX w. bez stosowania konfrontacyjnego podejścia, a mocniej akcentować przykłady pozytywnej politycznej, społecznej, kulturowej współpracy przedstawicieli obu narodów.

Ukraińskie uwagi o niedociągnięciach polskich podręczników mogą być wykorzystywane przez polskich autorów przy przygotowaniu kolejnych pozycji. Zdaniem ukraińskich recenzentów w polskich podręcznikach należałoby zwrócić większą uwagę na postaci i wydarzenia z historii ukraińskiej, które miały wpływ na historię Polski. Można też podkreślać wpływ polskiej myśli społecznej na ukraińską.

Dla lepszego zrozumienia stosunków polsko-ukraińskich istotne byłoby stworzenie wspólnej publikacji z zakresu polsko-ukraińskich stosunków, przygotowanej przez historyków polskich i ukraińskich i wydanej w obu językach. Stanowiłoby to pozytywny wkład w rozwijanie i utrwalanie dobrych relacji dwustronnych.

Komisja dostrzega, że w ostatnich latach narasta tendencja do ograniczania przez polskich autorów ilości informacji dotyczących historii Ukrainy. Zdaniem Komisji jest to zjawisko zdecydowanie negatywne. Z uwagi na bliskie historyczne i współczesne związki obu naszych narodów i stosunki międzypaństwowe w podręcznikach polskich dla kolejnych klas powinny znaleźć się informacje pozwalające uczniowi zrekonstruować główne etapy procesu narodotwórczego i państwowotwórczego Ukrainy, w tym szczególnie o ukraińskich działaniach państwowotwórczych w latach 1917-1923 (Ukraińska Republika Ludowa, Państwo Ukraińskie, Zachodnioukraińska Republika Ludowa).

Strona polska przeanalizowała następujące podręczniki:

Історія України (підручник), автор Власов В.С., Київ: «Генеза», 2015.

Історія України (підручник), автори Гісем О.В., Мартинюк О.О., Харків : «Ранок», 2015.

Історія України (підручник), автор Гісем О.В., Тернопіль: «Богдан», 2015.

Історія України (підручник), автори Свідерський Ю.Ю., Романишин Н.Ю., Ладиченко Т.В. Київ: «Грамота», 2015.

Всесвітня історія (підручник), автори Пометун О.І., Малієнко Ю.Б. Київ: «Освіта», 2015.

Всесвітня історія (підручник), автори Гісем О.В., Мартинюк О.О., Харків: «Ранок», 2015.

Всесвітня історія (підручник), автор Гісем О.В. Тернопіль: «Богдан», 2015.

Всесвітня історія (підручник), автори Подаляк Н.Г., Лукач І.Б., Ладиченко Т.В., Київ: «Генеза», 2015.

Всесвітня історія (підручник) автор Щупак І.Я. Київ: «Світоч», 2015.

Всесвітня історія (підручник) автор Бонь О.І., Іванюк О.Л. Київ: «Літера», 2013.

Recenzenci stwierdzili ogólnie satysfakcjonujący zakres wiedzy merytorycznej dotyczącej początku i historii średniowiecznej Polski zawarty w podręcznikach ukraińskich.

Zwrócili uwagę na występujące w większości podręczników niewłaściwe stosowanie terminów i pojęć – np. używanie określenia szlachta i magnateria czy też sejm przy omawianiu historii Polski XIV wieku. Właściwe byłoby mówienie o rycerstwie i możnowładztwie – rycerstwo ewoluuje w stan szlachecki w XV wieku, a o magnaterii można mówić dopiero w wieku XVI. Instytucja sejmu powstała pod koniec wieku XV.

Negatywnie ocenili zbyt daleko posunięty prezentyzm (ahistoryzm) narracji historycznej podręczników. Polska średniowieczna przedstawiana jest jako nowoczesne państwo imperialistyczne prowadzące świadomie politykę polonizacji nabytków terytorialnych (Rusi Halickiej). Takie ujmowanie historii jest niezgodne z podstawowymi kanonami metodologii

nauk historycznych, które nakazują wyjaśnianie ludzkich działań z uwzględnieniem konkretnego kontekstu dziejowego.

Strona ukraińska przeanalizowała następujące podręczniki do geografii:

Zbigniew Zaniewicz, Ciekawi świata 3, Geografia cz 1. Podręcznik. Zakres rozszerzony, wyd. Operon 2014.

Zbigniew Zaniewicz, Ciekawi świata 3, Geografia cz 2. Podręcznik. Zakres rozszerzony, wyd. Operon 2015.

Roman Malarz, Planeta Nowa. Podręcznik do geografii dla klasy pierwszej gimnazjum, wyd. Nowa Era 2012.

Dawid Szczypiński, Mirosław Wójtowicz, Planeta Nowa. Podręcznik do klasy drugiej gimnazjum, Nowa Era 2012

Barbara Lenartowicz, Marcin Wójcik, Czas na geografę. Podręcznik. Zakres podstawowy. Szkoły ponadgimnazjalne, Wydawnictwo Szkolne PWN 2012

Podkreślając wysoki poziom podręczników do geografii autorów: Romana Malarza „Planeta Nowa. Podręcznik do geografii dla klasy 1 gimnazjum” (Wydawnictwo Nowa Era 2012), Dawida Szczypińskiego, Mirosława Wójtowicza „Planeta Nowa. Podręcznik do geografii dla klasy 2 gimnazjum” (Wydawnictwo Nowa Era 2012), Barbary Lenartowicz, Marcina Wójcika „Czas na geografę. Podręcznik. Zakres podstawowy. Szkoły ponadgimnazjalne” (Wydawnictwo Szkolne PWN, 2012), Zbigniewa Zaniewicza „Ciekawi świata 3, geografia. Podręcznik do geografii, zakres podstawowy, część I, część II”, (Wydawnictwo Operon, 2013, 2014), należy szczególnie podkreślić ich nowoczesną treść, powiązaną ze współczesnym rozwojem nauk geograficznych. W związku z czym należy rekomendować ukraińskim autorom programów i podręczników wprowadzenie do nich następujących tematów:

- wielokulturowość;
- międzynarodowe organizacje i ich wpływ na gospodarkę;
- rynek pracy - zajęcia ludności, najbardziej prestiżowe zawody, bezrobocie i jego przyczyny;

- technologie informacyjne;

- gender - sytuacja kobiet, rozwody i ich negatywny wpływ na rozwój społeczeństwa.

Warto podkreślić, że wszystkie polskie podręczniki z geografii są uzupełnione wiadomościami historycznymi, które występują w każdym rozdziale. Np. pokazano negatywny wpływ socjalistycznej gospodarki na rozwój państwa, społeczeństwa, przemysłu i gospodarki rolnej, co jest ważne zarówno dla zachowania pamięci, jak i uchronienia się przed tymi błędami w przyszłości.

Nauczanie geografii we wszystkich klasach jest realizowane z uwzględnieniem światowych procesów globalizacji oraz z wykorzystaniem technologii informacyjnych.

Opisywane są ważne procesy i zjawiska, które nie pojawiają się w ukraińskich podręcznikach: upowszechnienie wśród mieszkańców Internetu, rozwój telefonii komórkowej, rola kultury w rozwoju państwa. Wszystkie te tematy są w podręcznikach powiązane z tematyką ekologiczną, dążeniem ludzi do zachowania środowiska naturalnego.

Podręczniki napisane są jasnym i zrozumiałym językiem oraz bogato ilustrowane. Treść ich jest ściśle powiązana z życiem i współczesnymi problemami ludności, a ilustracje dobrane z ogromnym wyczuciem wspierają rozwój uczniów i wzbudzają chęć poznawania omawianej tematyki oraz kształtują zainteresowanie przedmiotem.

Takie podejście chcemy zaproponować ukraińskim autorom.

Co do uwag, najbardziej istotne z nich to: błędne wykorzystywanie danych statystycznych w podręczniku Z. Zaniewicza, gdzie wśród europejskich państw, z którymi porównywana jest Polska, nie ma Ukrainy, co powoduje że Ukraina nie pojawia się w świadomości uczniów jako państwo europejskie. Także w tym podręczniku podawana jest liczba 900 tys. przedstawicieli mniejszości polskiej żyjącej w Ukrainie. Oficjalna ukraińska statystyka podaje liczbę 120 tys. Polaków. Liczbę tę należy sprawdzić i sprostować.

W podręczniku D. Szczypińskiego i M. Wójtowicza „Planeta Nowa” podano charakterystykę Ukrainy, jak i jej sąsiadów. Prawie ¼ tekstu poświęcona jest charakterystyce czarnobylskiej katastrofy, co nie daje uczniom wiedzy o państwie ukraińskim. W pozostałej części tekstu jest mowa o kryzysie ekonomicznym w Ukrainie, nieracjonalnej gospodarce, a zmniejszenie przyrostu naturalnego wyjaśniane jest słabym rozwojem opieki medycznej, alkoholizmem ludności i szerzeniem się epidemii HIV/AIDS, co kształtuje absolutnie nieprawdziwy obraz państwa ukraińskiego.

Strona polska poddała ocenie następujące podręczniki do geografii

Географія (підручник). Бойко В.М., Міхелі С. В., Харків: «Сиція», 2014.

Географія (підручник) Гілецький Й.Р., Чобан Р.Д., Сеньків М.І,Тернопіль: «Богдан», 2015.

Географія (підручник) Кобернік С.Г.. Коваленко Р.Р., Київ: «Грамота», 2015.

Географія (підручник) Стадник О.Г., Довгань Г.Д., Харків: «Ранок», 2015.

Prof. Marek Barwiński podkreślił szybkie podnoszenie poziomu edytorskiego ukraińskich podręczników do geografii. Zasugerował wprowadzenie w programach geografii fizycznej odrębnego omawiania kontynentów azjatyckiego i europejskiego. Przy stosowaniu pojęcia Eurazji problematyka Europy ulega daleko idącej marginalizacji.

Prof. Włodzimierz Mędrzecki zaprezentował książkę „Polszcza. Narzys istorii” przeznaczoną dla czytelnika ukraińskiego, wydaną przez polski Instytut Pamięci Narodowej. Prof. Stanisław Kulczycki przedstawił opinię o tej publikacji Wskazał, że idea stworzenia tomu szkiców obejmującego cały okres istnienia państwa polskiego powstała podczas wizyty prof. Janusza Kurtyki i grupy polskich uczonych w Instytucie Historii NAN Ukrainy w 2009 roku. Koordynatorem i redaktorem tej pracy w ciągu całych sześciu lat był prof. W. Mędrzecki. Poszczególne szkice omawiano podczas spotkań członków polsko-ukraińskiej komisji ekspertów do spraw doskonalenia podręczników szkolnych z historii i geografii. Dziesięć szkiców przygotowanych przez uznanych polskich specjalistów daje wyobrażenie o stanie współczesnej polskiej historiografii. Ponieważ historia Polski ściśle przeplatała się z ukraińską, poznanie polskich historiograficznych tendencji jest bardzo ważne dla zrozumienia historycznego rozwoju Ukrainy przez wykładowców placówek naukowo-oświatowych, a nawet uczniów szkół, które specjalizują się w studiowaniu nauk humanistycznych.

Ważną zaletą ocenianych szkiców jest chęć autorów, by omówić tematykę z uwzględnieniem potrzeb i interesów czytelnika ukraińskiego. Problemem może być dostępność książki dla jak największej liczby ukraińskich czytelników. Dlatego należy rozważyć formy jej rozpropagowania w Ukrainie. Najprostszą możliwością wydaje się zamieszczenie elektronicznej wersji książki (w formacie pdf) na stronie internetowej Instytutu Historii NAN

Ukrainy. Ta strona internetowa cieszy się autorytetem u wszystkich, którzy interesują się historią, badają ją lub wykładają w szkołach wyższych i średnich.

Mocną stroną szkiców jest skoncentrowanie się autorów nie na podejściu faktograficznym, lecz na przedstawieniu związków przyczynowo-skutkowych między wydarzeniami oraz tendencjach procesu historycznego. Nie mniej ważne jest to, że autorzy biorą pod uwagę trudne fragmenty stosunków polsko-ukraińskich i starają się je wyjaśnić z maksymalnie tolerancyjnego punktu widzenia. Drażliwe kwestie nie są przemilczane, odwrotnie, są wyakcentowane, aby mógł je dostrzec czytelnik posiadający utrwalony punkt widzenia, w którym nierzadko są obecne historyczne mity.

Należy zgodzić się z wnioskami redaktora szkiców prof. W. Mędrzeckiego, że celem autorów nie była chęć narzucenia swoich poglądów ukraińskim czytelnikom. To, co się wybija przy lekturze, to pragnienie autorów, aby dobrze przedstawić swój punkt widzenia i znaleźć argumenty przekonujące czytelników o jego słuszności.

Komisja rekomenduje zwrócenie się do ukraińskiego Instytutu Pamięci Narodowej (prezes W. Wiatrowicz) z propozycją stworzenia zespołu autorów złożonego z ukraińskich profesorów zajmujących się problematyką polską, dla przygotowania z myślą o polskich czytelnikach książki „Ukrajina – narysy istorii”, w jakiej przedstawiono by fragmenty wspólnej z Polską przeszłości historycznej.

Komisja uznała, że omawiana książka może być dobrym narzędziem dla upowszechniania na Ukrainie wiedzy o historii Polski i współczesnym stanie badań historycznych w Polsce.

Postanowiono:

- zwrócić się do polskiego Instytutu Pamięci Narodowej o przekazanie Ministerstwu Oświaty i Nauki Ukrainy pewnej liczby egzemplarzy w celu rozprowadzenia wśród autorów podręczników i pomocy szkolnych oraz między najważniejszymi bibliotekami w szkołach wyższych i instytucjach oświatowych Ukrainy.
- zwrócić się do polskiego Instytutu Pamięci Narodowej z prośbą o udostępnienie publikacji w wersji internetowej (np. na stronie Instytutu Historii Ukrainy Narodowej Akademii Nauk Ukrainy), co umożliwi zapoznanie się z jej treścią wszystkim zainteresowanym na Ukrainie,
- zwrócić się do ukraińskiego Instytutu Pamięci Narodowej o podjęcie inicjatywy przygotowania zarysu historii Ukrainy z przeznaczeniem dla czytelnika polskiego.

Ad. 4

Ustalono, że XIX posiedzenie Komisji odbędzie się w listopadzie 2016 r. w Łodzi. Tematyka publicznej części posiedzenia będzie obejmować w części historycznej i geograficznej problem „Wielkie miasto w dobie przemysłowej i poprzemysłowej. Społeczeństwo. Gospodarka. Kultura. Polityka”. Obie strony przygotowują referaty naukowe poświęcone tym zagadnieniom.

Integralną częścią dokumentacji pracy Komisji są załączone teksty referatów przedstawionych w czasie posiedzenia oraz teksty szczegółowych recenzji podręczników.

W imieniu strony ukraińskiej

W imieniu strony polskiej

prof. Stanisław Kulczycki

prof. Włodzimierz Mędrzecki

Czerniowce, 1 października 2015 roku